

УДК 330.1:338
DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-29-30>

Ткачук Г.О.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та аудиту
Одеської національної академії харчових технологій*

Tkachur Haluna
*Candidate of Sciences (Economics), Associate professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing
Odessa National Academy of Food Technologies*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ БАЗОВОЇ КАТЕГОРІЇ

Анотація. В даному науковому дослідженні розглядається питання щодо обґрунтованості сучасних наукових підходів до тлумачення категорії «економічна безпека підприємства». Автором проведено оглядовий аналіз результатів роботи вітчизняних науковців щодо систематизації наукових підходів до визначення вищезазначеної категорії, з урахуванням сучасних викликів. Означено слабкі сторони виділених підходів. Схематично показано місце економічної безпеки підприємства в системі управління підприємством. Висловлена думка стосовно раціональності використання функціонального підходу до трактування категорії «економічна безпека підприємства». Побудовано граф базової моделі понятійного структурування категорії «економічна безпека підприємства», на базі якого запропоновано трактування терміну «економічна безпека трансформаційних перетворень». За результатами даної роботи зроблено відповідні висновки та означені напрями подальших наукових досліджень.

Ключові слова: підприємство, безпека діяльності, економічна безпека підприємства, економічна категорія, економічна безпека трансформаційних перетворень

Постановка проблеми. Будь-яке наукове дослідження розпочинається із визначення його дефініцій. Трактування категорій і термінів є обов'язковим, адже робить наукову працю більш зрозумілою для широкого кола користувачів та створює для її автора теоретичний базис, основу проведення наукових доробок. Виходячи із того, що мається на увазі під терміном «економічна безпека підприємства», формується уявлення про її об'єкти, цілі і завдання, структуру та забезпечення, що є важливим для побудови дієвої системи економічної безпеки підприємства різних

галузей діяльності. Актуальність напряму даного наукового дослідження обґрунтовується високим рівнем зацікавленості сучасного підприємства щодо забезпечення безпечності бізнесу, необхідністю організації дієвої системи захисту його інтересів та наявністю невизначеності стосовно термінології в наукових підходах до формування системи економічної безпеки підприємства, яке функціонує в умовах активних трансформаційних перетворень.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Практично всі дослідження з економічної безпеки, в тому числі роботи

таких відомих науковців як Донуць Л.І., Гесць В.М., Гнилицька Л.В., Іванюта Т.М., Ілляшенко О.В., Ляшенко О.М., Козаченко Г.В., Шульга І.П. та інші, в більшій чи меншій деталізації наводять трювання зазначеної категорії. Кожне із авторських трактувань даної категорії має право на життя, адже відповідає цілям і завданням конкретного наукового дослідження. Але це не вирішує питання необхідності формулювання єдиного підходу до усвідомлення даної категорії.

Постановка завдання. У представленій статті нами поставлено завдання щодо аналізу існуючих підходів до трактування поняття «економічна безпека підприємства» з урахуванням сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових джерел показує, що існує декілька підходів до визначення категорії «економічна безпека підприємства». Взагалі дослідження наукових доробок до трактування категорії «економічна безпека підприємства» має розповсюджений характер. Для проведення розгорнутого аналізу звернемося до результатів систематизації наукових підходів за цим питанням, що проводились іншими науковцями.

Так, у 2011 році Шульга І.П. систематизує підходи, що використовуються до трактування даної категорії, в хронологічному порядку появи відповідного виду трактувань та виділяє декілька таких підходів [1]:

- 1) забезпечення умов збереження комерційної таємниці;
- 2) як захист від негативного впливу зовнішнього середовища;
- 3) як захист економічних інтересів підприємства;
- 4) як захист окремого аспекту (виду) діяльності;
- 5) як захист окремого виду суб'єкту господарювання;
- 6) як сукупність економічних відносин.

Дана систематизація, на наш погляд, дає уявлення про економічну безпеку підприємства як про сукупність відносин із захисту підприємства, його інтересів та видів його діяльності від порушення комерційної таємниці та загроз зовнішнього середовища. Автором показано як з часом еволюціонували наукові інтереси щодо об'єктів економічної безпеки (рисунок 1).

Дослідження Ляшенко О.М. у 2012 році розширюють уявлення про економічну безпеку підприємства як про стан, що забезпечує захист від загроз. В результаті аналізу автор виділяє розширений склад підходів до трактування економічної безпеки, а саме [2]:

- 1) економічна безпека підприємства як стан захищеності від загроз;
- 2) економічна безпека як ототожнення із стійкістю підприємства;
- 3) економічна безпека як стан використання корпоративних ресурсів;
- 4) економічна безпека підприємства як наявність конкурентних переваг;
- 5) економічна безпека підприємства як гармонізацію інтересів;
- 6) економічна безпека підприємства як міра економічної свободи.

Наведена систематизація показує, що деякі автори включають до цілей системи економічної безпеки підприємства

забезпечення ефективного використання ресурсів, забезпечення економічної стійкості, конкурентних переваг та гармонізації інтересів, що далеко виходить за межі захисту.

Гнилицька Л.В., досліджуючи трактування зазначеної категорії різними авторами, побачила такі підходи до визначення «економічної безпеки підприємства», а саме [3]:

- 1) як стан господарюючого суб'єкта, що характеризується високим ступенем захищеності від існуючих небезпек та загроз;
- 2) як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для стабільного функціонування підприємства;
- 3) як захищеність важливо життєвих інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- 4) як стан виробничих відносин і організаційних зв'язків, при яких забезпечується стабільність функціонування та прогресивний розвиток підприємства;
- 5) як забезпечення збереження майна та комерційної таємниці.

Аналізуючи зміни у підходах до трактування знову ж таки по хронології

Зачасова Н.В. пропонує до розгляду різні типи підходів із визначенням періоду їх появи [4]: стейтовий (ресурсний) (2002 рік); абілетний (здатнісний) (2003 рік); процесний (2008 рік); комплексний (2009 рік); гармонізаційний (2010 рік); змішаний (2010 рік); системний (2014 рік).

Заслугує на увагу також систематизація підходів, за якою економічна безпека підприємства, як термін, розглядається як [5]:

- 1) безпека як реалізація і захист економічних інтересів;
- 2) безпека як стан ефективного використання ресурсів;
- 3) безпека як стан захищеності від внутрішніх та зовнішніх загроз;
- 4) безпека як захист проти економічних злочинів;
- 5) безпека як наявність конкурентних переваг.

Дана систематизація наочно показує, як відбулося отождоження функцій системи економічної безпеки з функціями системи управління підприємством.

За нашими міркуваннями, основним із вищезазначених підходів є саме захист економічної системи підприємства та економічних корпоративних інтересів від небезпек, які зумовлені загрозами та ризиками внутрішнього та зовнішнього середовища, що відповідає сутності безпеки як «загрози і боротьби з нею» [5].

При цьому, питаннями забезпечення ефективності (ефективності використання ресурсів підприємства, ефективності результатів діяльності) та реалізації економічних інтересів повинна займатись система управління підприємством.

Так само, система економічної безпеки не може забезпечити конкурентні переваги підприємства, але може їх захистити. Що стосується захисту від економічних злочинів, в системі економічної безпеки підприємств харчової промисловості його слід розглядати як складову захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Таким чином система економічної безпеки не може «підняти» систему управління підприємства, виконуючи її функції. Таке розуміння має знайти відображення у трактуванні самої категорії «економічна безпека підприємства». На рисунку 2 схематично показано місце економічної безпеки підприємства в системі його управління.

Рис. 1. Еволюція підходів до трактування категорії «економічна безпека підприємства»

Джерело: побудовано за мотивами [1]

Рис. 2. Спрощена модель економічної безпеки в системі управління підприємством

Джерело: авторський доробок

Сучасні науковці все частіше погоджуються із тим, що основними аспектами економічної безпеки є захист від загроз, адже своєчасна ідентифікація і мінімізація загроз сприяє досягненню цільових орієнтирів діяльності [6].

Погоджуємося із думкою, що ціллю економічної безпеки підприємства є забезпечення захищеності діяльності підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз для реалізації цілей бізнесу [7].

Як показав аналіз наукових підходів, визначення поняття «економічна безпека підприємства» з кожним новим дослідженням тільки ускладнюється, кожний із авторів намагається доповнити та привнести елементи новизни у тлумачення даної категорії. З одної сторони це розкриває

більш докладно окремі структурні складові категорії, що дозволяє розширити межі світогляду користувачів. З другої сторони – ускладнює сприйняття інформації про сутність категорії, адже містить надто великий обсяг інформації.

На наш погляд, тлумачення категорії повинна мати лаконічний характер, коротко і точно подавати основний посыл до користувача. Саме тому пропонуємо у трактуванні даної категорії відділяти сутність безпеки від необхідності забезпечення відповідних функцій управління, як показано на рисунку 3.

Вважаємо, що уточнення виду загроз доцільне у разі тлумачення категорії «економічна безпека підприємства» тільки за наявності потреб конкретного дослідження.

Рис. 3. Функціональний підхід до трактування категорії «економічна безпека підприємства»

Джерело: авторський доробок

Рис. 4. Граф базової моделі понятійного структурування категорії «економічна безпека підприємства»

Джерело: авторський доробок

Щодо трактування категорії «економічна безпека підприємства», вважаємо, що найбільш суттєве змістовне навантаження несуть такі структурні складові, які найбільш точно відбивають основне завдання системи економічної безпеки підприємства: захистити економічні інтереси підприємства від загроз різного походження.

Таким чином, економічна безпека підприємства – стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз в економічному просторі підприємства, які викликані причинами різного походження, щодо реалізації його економічних корпоративних інтересів.

Для уточнення змісту категорії «економічна безпека підприємства» побудовано модель понятійного структурування даної категорії (рисунк 4).

Виходячи з представлені базової моделі надається можливість сформулювати зміст категорії «економічна безпека підприємства в умовах трансформаційних перетворень».

Економічна безпека підприємства в умовах трансформаційних перетворень – стан захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз стабільності економічного простору підприємства, які викликані трансформаційними процесами різного походження, щодо реалізації його корпоративних інтересів.

У зв'язку із зазначенням такого трактування поняття «економічна безпека підприємства в умовах трансформаційних перетворень» має сенс визначитись із категоріями «економічний простір підприємства», «стійкість економічного простору підприємства», «трансформаційні перетворення, що впливають на економічну безпеку підприємства».

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз підходів до трактування категорії «економічна безпека підприємства» дозволяє зробити наступні висновки:

1) Існують декілька підходів до трактування категорії «економічна безпека підприємства», які використовуються в науковій літературі виходячи із цілей наукових досліджень та уподобань їх авторів.

2) Найбільш раціональним вважаємо підхід до визначення зазначеної категорії виходячи із основної функції системи економічної безпеки – захист від загроз.

3) Визначення термінології – це тільки початок кропіткої наукової праці на дослідницьких теренах системи економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел:

1. Шульга І.П. Формування системи економічної безпеки економічної діяльності акціонерних товариств. Дисертація на здобування наукового ступеня доктора економічних наук : 21.04.02. К., 2011. 455 с.
2. Ляшенко О.М. Управління економічною безпекою підприємства. Дисертація на здобування наукового ступеня доктора економічних наук : 21.04.02, 08.00.04. Луганськ, 2012. 405 с.
3. Гнилицька Л.В. Основи економічної безпеки підприємства. Бухгалтерський облік і аудит. № 7. 2013. С. 41–48.
4. Зачасова Н.В. Управління системою економічної безпеки фінансових установ. Дисертація на здобування наукового ступеня доктора економічних наук: 21.04.02/ Черкасткий національний університет ім. Богдана Хмельницького. К., 2017, 501 с. С. 61.
5. Небава М.І., Міронова Ю.В. Економічна безпека підприємства: електронний наічальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2017. 75 с.
6. Сосновська О.О., Житар М.О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. Облік і фінанси, № 3(81) 2018. С. 124–132.
7. Грунін О.А., Грунін С.О. Экономическая безопасность оргнамзации. СПб.: Питер, 2002. 160 с.

References:

1. Shulga I.P. (2011) Formuvannya systemy ekonomichnoyi bezpeky emisiynoyi diyal'nosti aktsionernykh tovarystv [Formation of system of economic security of the emission activity of joint-stock companies] (PhD Thesis). K., 455 p.
2. Lyashenko O.M. (2012) Upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva [Management of economic security of the enterprise] (PhD Thesis). Lugansk, 405 p.
3. Gnylytska L.V. (2013) Osnovy ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Fundamentals of economic security of the enterprise] Accounting and Auditing. № 7. P. 41–48.
4. Zachasova N.V. (2017) Upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu finansovykh ustanov [Management of economic security of financial institutions] (PhD Thesis). Khmel'nitsky Cherkassy National University. K., 501 p.
5. Nebava M.I., Mironova Yu.V. (2017) Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: elektronnyy posibnyk [Economic security of the enterprise: electronic manual]. Vinnitsa: VNTU, 75 p.
6. Sosnovskaya O.O., Zhitar M.O. (2018) Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: sutnist' ta osoblyvosti bezpeky [Economic security of the enterprise: the nature and features of security]. Accounting and Finance, No. 3(81). P. 124–132.
7. Grunin O.A., Grunin S.O. (2002) Ekonomichna bezpeka orhanizatsiyi. [Economic security of the organization] St. Petersburg: Peter. 160 p.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СОВРЕМЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ: НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ТРАКТОВКЕ БАЗОВОЙ КАТЕГОРИИ

Аннотация. В данном научном исследовании рассматривается вопрос об обоснованности современных научных подходов к трактовке категории «экономическая безопасность предприятия». Автором проведен обзорный анализ результатов работы отечественных ученых по систематизации научных подходов к определению вышеупомянутой категории, с учетом современных вызовов. Отмечены слабые стороны выделенных подходов. Схематически показано место экономической безопасности предприятия в системе управления предприятием. Построен граф базовой модели понятийного структурирования категории «экономическая безопасность предприятия», на базе которого предложена авторская трактовка термина «экономическая безопасность трансформационных преобразований». По результатам данной работы сделаны соответствующие выводы и обозначены направления дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: предприятие, безопасность деятельности, экономическая безопасность предприятия, экономическая категория, экономическая безопасность трансформационных преобразований

THEORETICAL ASPECTS OF ECONOMIC SECURITY OF THE MODERN ENTERPRISE: SCIENTIFIC APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE BASIC CATEGORY

Summary. This scientific study addresses the question of the validity of modern scientific approaches to the interpretation of the economic category of the category "economic security of the enterprise". The relevance of the direction of this scientific research is substantiated by the high level of interest of the modern enterprise in ensuring the security of business, the need to organize an effective system of protection of its interests and the presence of uncertainty regarding terminology in scientific approaches to the formation of the economic security of the enterprise, which operates in the conditions of active transformational transformations. The author reviews the results of the work of national scientists on the systematization of scientific approaches to the definition of the above category, taking into account the current challenges. The weaknesses of the selected approaches are identified. The author draws attention to the fact that the use of various wastes in the interpretation of economic categories is linked to the goals and objectives of specific scientific research and has the right to exist. It is stated that the economic security system should not "replace" the enterprise management system by performing its functions. The place of economic security of the enterprise in the enterprise management system is shown schematically. According to the author, the interpretation of the category "economic security of the enterprise" should be concise, briefly and accurately convey the main content of the category to the user. It is suggested in the interpretation of this category to separate the essence of security from the need to provide appropriate management functions. The opinion was expressed regarding the rationality of using a functional approach to the interpretation of the category "economic security of the enterprise". The graph of the basic model of conceptual structuring of the category "economic security of the enterprise" is constructed, on the basis of which the author's vision on interpretation of the term "economic security of the enterprise in the conditions of transformational transformations" is proposed. According to the results of this work, relevant conclusions are drawn and directions for further scientific research are outlined.

Key words: enterprise, activity security, economic security of enterprise, economic category, economic security of transformational transformations.